

УДК 65.012.8:339.9

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2\(74\)-6](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-6)

Валерій КОТЛЯРОВ

докторант, Національний авіаційний університету, kotva0503@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2291-3199

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз теоретичних основ і методології вивчення механізму забезпечення інформаційної безпеки, розкрито сутнісні ознаки та особливості, структуру окресленої категорії. Автором сформувано такі завдання: характеризувати основні доктринальні підходи до визначення забезпечення інформаційної безпеки й механізму забезпечення інформаційної безпеки держави; сформулювати їх визначення; дослідити методологічну основу механізму забезпечення інформаційної безпеки держави; виявити проблеми в цій сфері та запропонувати шляхи їх розв'язання.

Своєрідним є методологічний інструментарій, оскільки використано комплекс методів і методологічних принципів, підходів, зокрема діяльнісний, системний, структурно-функціональний тощо. На підставі гносеологічного, діалектичного, формально-юридичного, структурно-функціонального методів, методів моделювання та прогнозування автором сформульовано відповідні дефініції, визначено перспективи вдосконалення механізму забезпечення інформаційної безпеки держави. Узагальнено основи формування і функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки. Обґрунтовано, що для реалізації зазначених положень необхідна чітка система вітчизняних органів, що може перебрати на себе завдання із захисту інформаційного простору. Висвітлено, що формально така система існує і має чотири взаємопов'язані рівні.

Запропоновано розглядати інформаційну безпеку складовою національної безпеки України. Автором розкрито дефініцію поняття «система захисту інформаційної безпеки держави», що є не чим іншим як системою взаємопов'язаних елементів, які забезпечують захист та розвиток інформаційного простору відповідно до національних інтересів. Дефініція охоплює ключові елементи механізму забезпечення інформаційної безпеки: об'єкт, суб'єкт, загрози, напрями, заходи.

Ключові слова: інформаційна безпека, механізм забезпечення інформаційної безпеки, національна безпека держави, система.

Valerii Kotliarov. SYSTEM OF ENSURING INFORMATION SECURITY OF UKRAINE

The article analyzes the theoretical foundations and methodology of studying the information security mechanism, reveals the essential features and peculiarities, the structure of the outlined category. The author formulated the following tasks: to characterize the main doctrinal approaches to the definition of ensuring information security and the mechanism for ensuring information security of the state; formulate their definitions; to investigate the methodological basis of the mechanism for ensuring the information security of the state; identify problems in this area and propose ways to solve them.

The methodological toolkit is unique, as a complex of methods and methodological principles, approaches, including activity, system, structural-functional, etc., are used. On the basis of epistemological, dialectical, formal-legal, structural-functional methods, methods of modeling and forecasting, the author formulated the appropriate definitions, determined the prospects for improving the mechanism for ensuring the information security of the state. The basics of the formation and functioning of the information security system are summarized. It is substantiated that a clear system of domestic bodies that can take over the task of protecting the information space is necessary for the implementation of these provisions. It is highlighted that formally such a system exists and has four interconnected levels.

It is proposed to consider information security as a component of Ukraine's national security. The author revealed the definition of the concept of «state information security protection system», which is nothing more than a system of interconnected elements that ensure the protection and development of the information space in accordance with national interests. The definition covers the key elements of the information security mechanism: object, subject, threats, directions, measures.

Key words: information security, information security mechanism, national security of the state, system.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що інформаційна безпека є необхідною умовою існування як безпосередньо самої людини, так і держави та і суспільства загалом. Виходячи з цього кожній країні важливо мати ефективну систему її захисту. А відтак, система забезпечення інформаційної безпеки є інструментом реалізації державної політики інформаційної безпеки, і виступає похідною і детермінованими напрямками державної інформаційної політики в цілому.

У найбільш загальному плані під системою забезпечення інформаційної безпеки розуміється система інформаційно-аналітичних, теоретико-методологічних, адміністративно-правових, організаційно-управлінських, спеціальних та інших заходів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку об'єктів інформаційної безпеки, а також інфраструктури її забезпечення [1].

Метою статті є аналіз теоретичних основ і методології вивчення системи забезпечення

інформаційної безпеки України, розкриття сутнісних ознак та особливостей, структури окресленої категорії.

Розвиток інформаційно-комунікаційних відносин, інформаційних суспільств, інформаційних війн та інших загроз, систем інформаційної безпеки вивчають представники вітчизняної та іноземної науки, різних її галузей. Слід згадати здобутки таких учених, як: П. Біленчук, І. Боднар, Л. Борисова, М. Вітер, С. Гончар, В. Демиденко, О. Довгань, О. Зозуля, В. Ліпкан, Ю. Максименко, В. Мохор, Н. Камінська, А. Карнаух, О. Кирилук, М. Комаров, В. Крутов, М. Малик, О. Манжай, М. Мельник, В. Носов, А. Пазюк, Т. Перун, Т. Ткачук, М. Рижков, І. Чернухін, В. Цимбалюк, З. Шевчук та інші.

Виклад основного матеріалу. Основами формування і функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки є:

- комплексне визначення поняття інформаційної безпеки та її складових елементів, світоглядне та концептуальне закріплення у концепції, доктрині, програмах, планах та інших документах;

- формування і діяльність оптимальної структури системи інформаційної безпеки, аналіз функціонування її окремих елементів, організація функціонування даної системи в цілому;

- формування єдиного методологічного підходу, а також вироблення і прийняття єдиного цілісного і узгодженого законодавства з питань інформаційної безпеки;

- створення чіткого механізму, метою якого було б координування діяльності елементів системи забезпечення інформаційної безпеки на усіх рівнях державного управління;

- підготовка і забезпечення найкращими професійними кадрами всі складові елементи підсистеми інформаційної безпеки [2].

Суб'єкти системи забезпечення інформаційної безпеки України мають тісно взаємодіяти між собою, водночас кожний з них спеціалізується на вирішенні конкретних завдань відповідно до своєї предметної компетенції, вживаючи при цьому відповідні, визначені законом, адміністративно-правові форми та методи. У результаті такої взаємодії зазначені суб'єкти доповнюють один одного, внаслідок чого утворюють струнку організаційно-функціональну систему, об'єднану як системою владно-розпорядчих повноважень, так і функцією по забезпеченню інформаційної безпеки. Отже об'єктами системи забезпечення інформаційної безпеки України є:

- інтереси органів виконавчої влади в інформаційній сфері;

- система органів виконавчої влади, а також їх компетентні особи і відносини між ними (суспільні відносини в інформаційній сфері);

- власне система забезпечення інформаційної безпеки України.

Державна система забезпечення інформаційної безпеки країни являє собою організаційне об'єднання державних органів, а також сил та засобів інформаційної безпеки, що виконують свої функції на основі закону під контролем і захистом судової влади. Державна система складає найважливішу ланку системи інформаційної безпеки особистості, суспільства і держави в правовій державі. Основними завданнями такої системи є [3]:

- виявлення і прогнозування дестабілізуючих факторів і інформаційних загроз життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави;

- здійснення комплексу оперативних і довготривалих заходів з їхнього попередження і усунення;

- створення і підтримання в готовності сил та засобів забезпечення інформаційної безпеки.

Проблему забезпечення інформаційної безпеки необхідно розглядати в загальнодержавному плані. У державному механізмі забезпечення інформаційної безпеки мають бути враховані національні інтереси в інформаційному середовищі, внутрішні та зовнішні загрози цим інтересам і передбачена система засобів виявлення та нейтралізації загроз. Він обов'язково має включати механізм двостороннього зв'язку між суспільством, засобами масової інформації й державою, який допоможе своєчасно сповістити про зміни громадської думки та оцінювати ефективність ужитих заходів.

Для реалізації зазначених положень необхідна чітка система органів, що може перебрати на себе завдання із захисту інформаційного простору. Формально така система існує і має чотири взаємопов'язані рівні:

1. Управлінські, адміністративні функції зосереджуються на Кабінеті Міністрів України.

2. Правоохоронна функція, функція забезпечення національної безпеки забезпечується рядом органів, підпорядкованих Президенту України.

3. Законодавче забезпечення та парламентський контроль здійснюються Верховною Радою України.

4. Приватна ініціатива, комерційний інтерес та громадський контроль реалізуються через діяльність різноманітних недержавних організацій та незалежних ЗМІ.

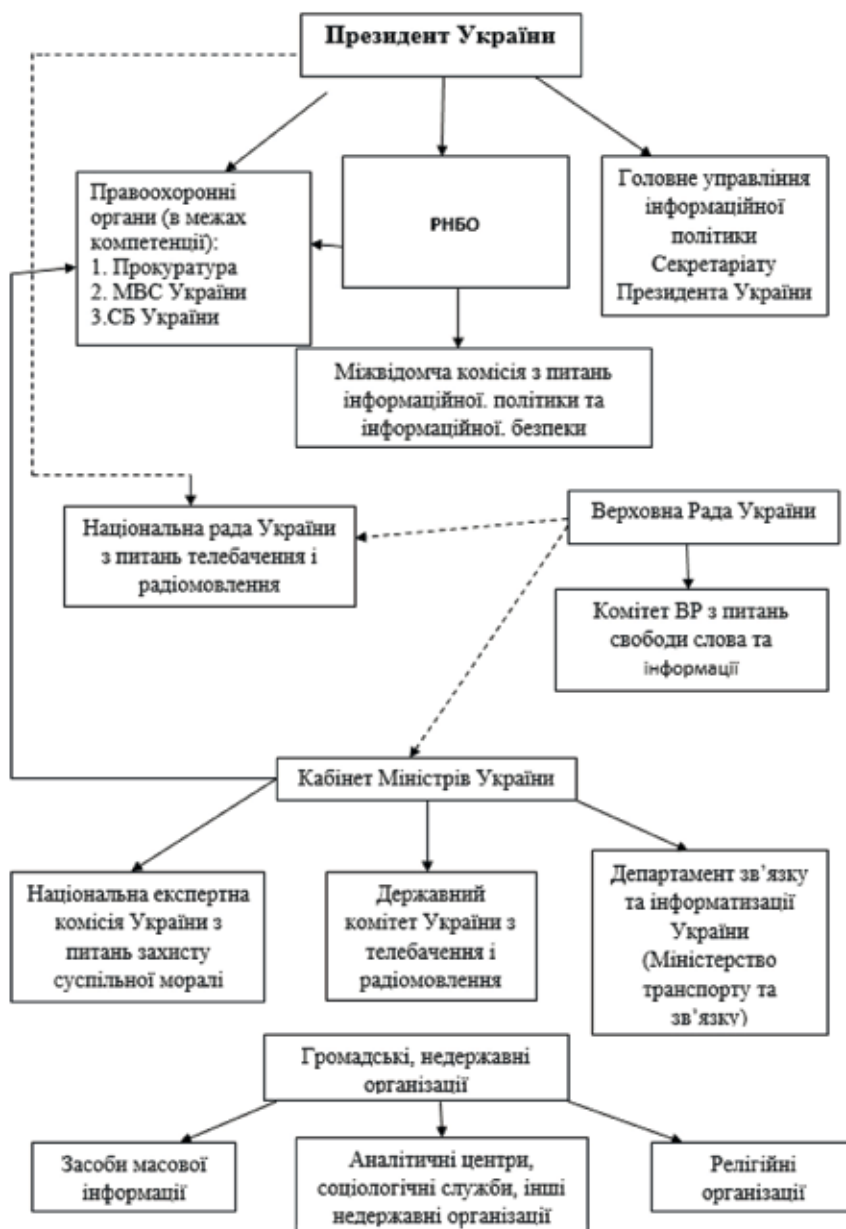

Рис. 1. Основні суб'єкти системи забезпечення інформаційної безпеки України та суб'єкти інформаційного впливу

Джерело: складено автором на основі [4].

Зазначимо, що якщо для перших трьох рівнів функція забезпечення національної безпеки є обов'язком, то для четвертого – це лише моральний імператив. Діяльність недержавного сектору конче важлива для здійснення двостороннього зв'язку, але має власні уразливі місця, бо саме недержавні організації є ідеальним об'єктом розвідувальної діяльності іноземних спецслужб та ефективним легальним інструментом зовнішнього інформаційного впливу. На одній чаші терезів національних інтересів лежать патріотизм, злагоджена робота системи забезпечення інформаційної безпеки, на інші – матеріальні стимули

(гранти, контракти, фонди), незатребуваність для вітчизняної системи, легальність та іноземні замовники.

Це дозволяє стверджувати, що система забезпечення інформаційної безпеки перетинається із системою суб'єктів, які здійснюють інформаційний вплив. Важливою для функціонування системи забезпечення інформаційному протистояння залежить від того, на чий бік перехиляться терези приватного сектору. Система має працювати незалежно від внутрішньополітичної кон'юнктури в Україні та стану окремих елементів системи. Системним, інтегруючим чинником має бути

спільна мета для діяльності вказаних на схемах суб'єктів – забезпечення інформаційного суверенітету України [4].

Концепція (основи державної політики) національної безпеки визначає сім сфер національної безпеки: політичну, економічну, соціальну, воєнну, екологічну, науково-технологічну та інформаційну.

Основні функції системи забезпечення інформаційної безпеки України:

1. Створення та забезпечення діяльності державних органів – елементів системи забезпечення інформаційної безпеки, що включає:

- створення правових засад для побудови, розвитку та функціонування системи;
- формування організаційної структури системи та її окремих елементів, визначення та раціональний розподіл їх функцій;

- комплексне забезпечення діяльності елементів системи: кадрове, фінансове, матеріальне, технічне, інформаційне тощо;

- підготовку елементів системи до виконання покладених на них функцій згідно з призначенням.

2. Управління діяльністю системи забезпечення інформаційної безпеки, що включає:

- вироблення стратегії і планування конкретних заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки;

- організацію і безпосереднє керівництво системою та її структурними елементами;

- оцінку результативності дій, витрат на проведення заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки та їх наслідків.

3. Здійснення планової та оперативної діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки, що включає:

- визначення національних інтересів та їх пріоритетів інформаційній сфері;

- прогнозування, виявлення та оцінку можливих загроз, дестабілізуючих чинників та конфліктів в інформаційній сфері, причин їх виникнення, а також наслідків їх прояву;

- запобігання та усунення впливу загроз та дестабілізуючих чинників на національні інтереси в інформаційній сфері;

- локалізацію, деескалацію та розв'язання інформаційних конфліктів;

- ліквідацію наслідків інформаційних конфліктів або впливу дестабілізуючих чинників.

4. Міжнародне співробітництво в сфері інформаційної безпеки, що включає:

- розробку нормативно-правової бази, що регулює інформаційні відносини між державами та їх взаємодію в галузі інформаційної безпеки;

- вхідження в існуючі та утворення нових двосторонніх і багатосторонніх структур (організацій), діяльність яких спрямована на спільне вирішення проблем інформаційної безпеки;

- участь у роботі керівних, виконавчих та забезпечуючих підрозділів цих структур (організацій), спільне проведення планових та оперативних заходів [5].

Отже, таким чином система захисту інформаційної безпеки держави є не чим іншим як системою взаємопов'язаних елементів, які

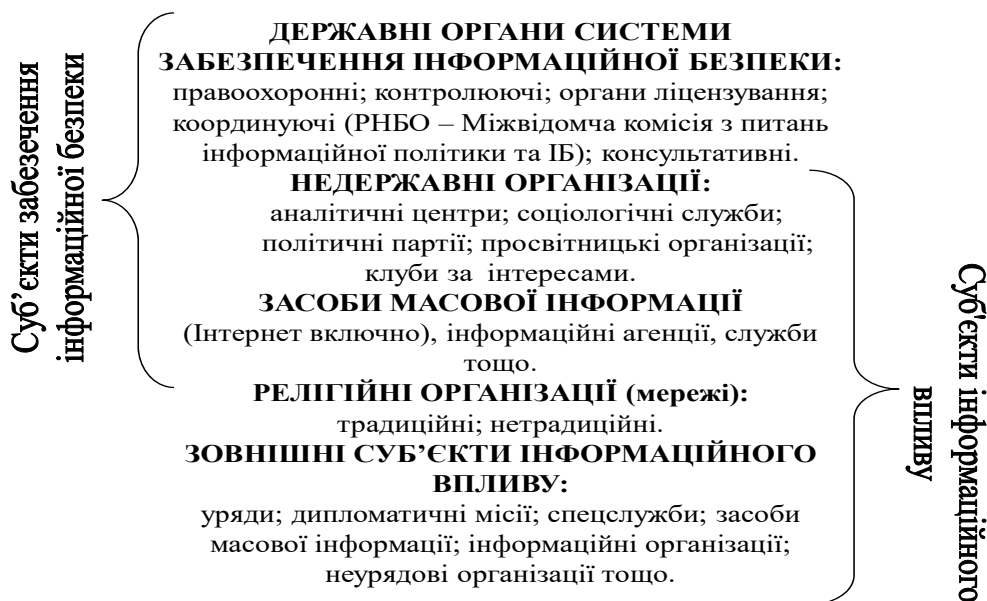

Рис. 2 Взаємозв'язок основних суб'єктів системи забезпечення інформаційної безпеки України та суб'єктів інформаційного впливу

Джерело: складено на основі [4].

забезпечують захист та розвиток інформаційного простору відповідно до національних інтересів. Узагальнено до цих елементів можна віднести:

– нормативно-правові акти, що регламентують інформаційні стосунки в інформаційній сфері та встановлюють юридичну відповідальність у випадку їх порушення;

– державні та недержавні організації, які забезпечують продукцією ринок інформаційних послуг;

– уповноважені органи держави, які контролюють дотримання інформаційного законодавства [6].

Верховна Рада України; Президент України; регуляторні та контролюючі державні органи тощо.

Реалізація усіх елементів системи на наше глибоке переконання може забезпечити на належному рівні інформаційну безпеку нашої незалежної країни, а також сприяти цивілізованому входженню її до світового інформаційного простору.

Стосовно досліджень такого спрямування серед авторів відсутня узгоджена позиція щодо змісту та співвідношення категорій «механізм» і «система». В одних наукових працях, де автори розглядають механізм

забезпечення інформаційної безпеки крізь призму системи або можна говорити про фактичне ототожнення цих категорій. В інших працях автори зазначають про необхідність розрізнення цих двох понять, проте не висвітлюють їх співвідношення. З іншого боку, різноманітність трактувань базових понять у сфері інформаційної безпеки зумовлює концептуальну невизначеність щодо реалізації функції держави забезпечення інформаційної безпеки як на теоретичному, так і на законодавчому рівнях. У зв'язку з цим знижується рівень загальної ефективності реалізації зазначеної функції держави та відсутнє її вдосконалення [7].

Отже, інформаційна безпека є складовою національної безпеки України. У Концепції досить системно формулюються й основні функції, які має виконувати система забезпечення національної безпеки в усіх сферах. Їх конкретизація (з урахуванням особливостей інформаційної сфери) дає можливість визначити основні функції системи забезпечення інформаційної безпеки України. Виконання повного переліку цих функцій є необхідною умовою ефективного функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки України.

Література:

1. Про інформацію: Закон України № 2658-ХІІ від 02.10.1992 р. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12Text> (дата звернення 13.05.2022).
2. Носов В. Манжай О. Оремі аспекти протидії інформаційної війни в Україні. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні: науково-технічний збірник*. 2015. Вип. 1. С. 26–32.
3. Карнаух А. А., Шевчук З. Ю. Інформаційна війна на сучасному етапі розвитку суспільства. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. С. 18 : Економіка і право. 2015. Вип. 29. С. 98–103.
4. Вітер М. Б. Технологія побудови оптимальної моделі сховища даних у державних органах. *Науково-технічна інформація*. № 1. 2014. С. 35.
5. Мохор В. В., Цуркан В. В., Дорогий Я. Ю., Штифурак Ю. М. Структури архітектури систем управління інформаційною безпекою. *Informatics & Mathematical Methods in Simulation*, 2019. № 9(4).
6. Комаров М. Ю., Гончар С. Ф., Ониськова А. В. Нормативний аспект побудови та впровадження системи управління інформаційною безпекою на об'єктах критичної інфраструктури. *Моделювання та інформаційні технології*. № 82. 2018. С. 40–48.
7. Біленчук П. Д., Борисова Л. В., Неклонський І. М., Собина В. О. Правові засади інформаційної безпеки України : монографія / за ред. П. Д. Біленчука. Харків : 2018. 289 с.